Mon Église...*

Trsat, 30. siječnja 1987.

Dragi Radovane!

Vaše pismo od 22. t. mj. primila sam prekjučer, upravo kad sam Vam otpremila svoje pismo od 28., pisano Vam po primitku brojeva 5/85.-6/86. "Marulića". U tome pismu već sam Vam zahvalila za poslane mi brojeve, a sad Vam još jednom od srca zahvaljujem, ganuta osobito Vašim darom tih brojeva. Zaista ste ljubezni sa mnom, a ljubeznosti je tako malo u ovom današnjem "smrzavanju svijeta" ("frigescente mundo", kako je govorio sv. Jeronim Dalmata).

Osobito Vam hvala što ste mi darovali i broj 5/85. "Marulića", u kojemu je Vaš za mene veoma zanimljivi osvrt "Uz rub (42)" i vrijedni faktografski prikaz "Hrvatski katolički pokret" od dra. prof. Josipa Buturca. Taj prikaz spomenut ću nadbiskupu zadarskom mons. Oblaku i zamoliti ga da na nj upozori zadarske svećenike i redovnice kojima je na njihovoj rekolekciji 14. i 16. t. mj. čitano moje predavanje "Ecclesia Mater" (što sam Vam ga poslala u kopiji uz svoje pismo od 28. t. mj.). Budući, naime, da je to predavanje bilo namijenjeno jednoj svećeničkoj i časnosestarskoj rekolekciji, a ne nekom znanstvenom povjesničarskom skupu, ja sam tu prikazala samo ono što mi se čini bitnom *duhovnom* značajkom hrvatskog laikata između dva rata: naš sensus Ecclesiae, osjećaj Ecclesiae Matris. U prikazu dra. prof. Buturca opisana je, vrlo pristojno i pregledno, činjenična povijest toga našeg negdašnjeg laikata, pa to slušateljima moga zadarskog predavanja može koristiti za upoznavanje konkretnih zbivanja u hrvatskom katoličkom pokretu. Ja sam zaista zahvalna i dru. prof. Buturcu što je taj prikaz napisao i Vama što ste ga objavili.

Sad o intervjuu kardinala Ratizingera "Rapporto sulla fede". Pišete da Vam je o mom prijevodu te knjige govorio netko iz GK na nekom Vijeću BKJ. Bit će da je to bilo u doba kad sam ja zaista kanila prevesti tu knjigu. Koliko se sjećam misao da je nabavim i prevedem došla mi je pri čitanju izvadaka iz nje u reviji "Jesus", pa sam bila rekla uredništvu GK da tu knjigu kanim nabaviti i prevesti, i uredništvo se bilo složilo s tom mojom nakanom. Knjigu mi je, na moju molbu, 16. listopada 1985. donio Darko Deković iz Rima, kamo je bio pozvan održati jedno predavanje na simpoziju o sv. Ćirilu i Metodu u zaključku proslave 1100. obljetnice Metodove smrti. Ja sam knjigu pozorno pročitala, i našla u njoj više mjesta na koja bi trebalo staviti kritičke opaske upravo s gledišta onoga što ja zovem *racionalnim katolicizmom*. Da samo prevedem knjigu bez dodatka tih opazaka, nije mi se dalo. A prijevod s opaskama jedne obične novinarke na tekst jednog kardinala smatrala sam da mi nijedan crkveni nakladnik u

* Prigodom obljetnice II. vatikanskog koncila objavljujemo pismo što ga je naša ugledna novinarka prof. Smiljana Rendić poslala gl. uredniku "Marulića". Pismo, pisano prije 15 godina nije s obzirom na neke strane današnjeg stanovišta prihvatljivo ali je dovoljno interesantno i aktualno u mnogim vidovima.

2

nas ne bi objavio (necrkveni nakladnici, razumije se, nisu tu ni dolazili u obzir). Zato sam od nakane toga prijevoda odustala. Zamišljene opaske bila sam počela pisati, kanila sam ih poslati uredništvu GK za internu informaciju. Napisala sam nekih petnaestak kartica, pa odustala i od toga, jer mi se napokon učinilo besmislenim pisati opaske uz knjigu koju neću prevesti.

Već pri čitanju spomenutih izvadaka u "Jesus" smetalo mi je ime Vittorija Messorija, novinara kojemu je kardinal Ratzinger dao taj intervju. U nas Vittorio Messori nije poznat. Ja znam za njega iz svoga dugogodišnjeg praćenja turinske Stampe i iz njegove knjige "Ipotesi su Gesù", te iz vijestî iste Stampe o "boomu" te knjige, koja je od rujna 1976. do svibnja 1977. doživjela 12 izdanja. Dvanaesto, koje ja imam, tiskano je u 130.000 primjeraka, što je za talijanske prilike golema naklada (za usporedbu: teološke "hitove" Hansa Künga tiska Mondadori u 20.000 primjeraka, što je već visoko iznad talijanskog prosjeka, gdje se, na primjer, romani velikih ili barem najrazvikanijih pisaca, kao što je Alberto Moravia, tiskaju u 10.000 primjeraka, a onih manje razvikanih u oko 5.000). Već toliki "boom" Messorijeve prve knjige na kršćansku temu mene je učinilo ponešto skeptičnom. Messori, naime, nije vjernik po svome odgoju; sad se prikazuje obraćenikom, ali opis svoga obraćenja ne rezultira mi da je igdje objavio. Nema ni teološke naobrazbe: rođen 1941. u Sassuolu u provinciji Modena, maturirao je na liceju "Massimo d'Azeglio" u Turinu, a taj licej na glasu je sa svojih mazzinijanskih tradicija; doktorirao je na turinskom sveučilištu iz političkih znanosti, tezom o talijanskim radikalima XIX. stoljeća, a mentor za doktorat bio mu je prof. Alessandro Galante Garrone, jedan od najistaknutijih i najradikalnijih talijanskih laicista (piše i on u Stampi). Novinarsku karijeru započeo je Messori kao kroničar u Stampi, i to ne u njezinoj rubrici religijske informacije (tu rubriku tada je vodio izvrsni vatikanist Lamberto Furno). Poslije je godinama radio kao urednik "Tuttolibri", tjednoga književnog priloga Stampe. U tom prilogu vrlo je rijetko donosio informacije o knjigama s religijskom temom, a i to samo o onim takvim knjigama koje su mogle biti i u širem kulturnom smislu zanimljive, ili takvima koje su dizale prašinu stanovita senzacionalizma. Ukratko, kao urednik "Tuttolibri" Messori se godinama pokazivao vještim i prilično površnim novinarom talijanskoga laicističkog tipa. I njegova knjiga "Ipotesi su Gesù" više se doima kao djelo spretna novinara koji zna "nanjušiti" zanimljivu temu, nego kao djelo obraćenika koji je zaista doživio Isusta Krista. Prvo izdanje te knjige, kako sam već spomenula, izašlo je 1976.: dakle u doba kad su i neki katolički javni djelatnici u Italiji bili zagrijani za "dijalog između kršćana i marksistâ", i kad se jedan biskup (ivrejski, mons. Luigi Bettazzi) dopisivao s jednim generalnim tajnikom talijanske Komunističke stranke (Enricom Berlinguerom), koja su pisma i objavljena (na *delectamentum* rečenih katolika). *Rebus sic stantibus*, predgovor toj Messorijevoj knjizi o Isusu napisao je Lucio Lombardo Radice, ordinarij na katedri rimskoga državnog sveučilišta za matematiku. Nakladnik te knjige, turinska *Società editrice internazionale* (SEI), katolički nakladnik, stavio je ispod predgovora noticu da je prof. Lombardo Radice član Centralnog komiteta talijanske KP, a među njegovim knjigama naveo je i "Marxisti di fronte a Gesù", spomenuvši i da su koautori te knjige

i Roger Garaudy i Milan Machovec. To jest, bivši komunist, izbačen iz Centralnog komiteta KP Francuske i iz same te stranke, pa "kršćanin" bez transcendencije (u tom je stadiju bio 1976.), pa "izraelita" bez pojma o tradiciji Izraela, a sad je "musliman", čak je formalno prešao na islam (a rođen je u protestantizmu hugenotskom). I češki filozof, koji je također promicao "dijalog između kršćana i marksistâ", pa u tom smislu sudjelovao i u kolokviju u Marijanskim Łaznima, od kojega više nema ni pepela, i čije su veleitete oko godinu zatim prekinuli sovjetski tenkovi u Pragu. Tako garnirana, Messorijeva je knjiga "planula", dvanaest izdanja u devet mjeseci (pak po dva izdanja u studenom 1976. i travnju 1977., a u veljači 1977. tri), a poslije se taj "boom" i nastavio, knjiga je prevedena na hrpu jezikâ, Messori je bio pozivan držati o njoj predavanja na razna inozemna sveučilišta, čak na Hebrejsko sveučilište u Jeruzalemu (pri čemu možda valja zamijetiti da su talijanski Židovi uvijek bili veoma skloni turinskoj Stampi, kojoj je ravnateljem kroz duge godine poslije rata bio Židov, Giulio de Benedetti, kojeg Benedettija ni Mussolini nije uspio maknuti iz Stampe, jer se tomu odlučno opro ondašnji vlasnik Stampe, senator Alfredo Frassati, otac mladog sveca Katoličke Akcije Pier Giorgia Frassatija, kojega će sadašnji Papa valjda ipak napokon beatificirati - Pier Giorgiova sestra Luciana udovica je poljskog grofa Gawronskoga. Da usput spomenem, Giulio de Benedetti kao direktor Stampe osobito je razvio kult Papa Ivana XXIII. među čitateljima toga lista, većinom katolicima neopservantima, u kulturno-političkom pogledu laicistima. U samoj knjizi Messori, sve i zaključujući da je katolička "hipoteza o Isusu" najvjerodostojnija, više puta (neka čitateljica Stampe, ogorčena, čak je nabrojila: 11 puta) upravo proskinetički odaje priznanje egzegetima protestantima i racionalistima. Nakon svoga nigdje opisanog obraćenja (?), već za vrijeme Pape Wojtyle, Messori je ostavio Stampu i pristupio u reviju "Jesus". "Nanjušio" valjda opet "promjenu klime", pa napravio novi "boom" otperjavši u Bressanone *ilitivani Brixen* intervjuirati "Panzerkardinala", za vrijeme kardinalova ljetnog odmora u ondašnjem sjemeništu.

Znajući, dakle, tko je Vittorio Messori, ja nisam bila oduševljena činjenicom da se baš od njega kardinal Ratzinger dao intervjuirati. Poslije, što sam više nad tom knjigom razmišljala, sve mi se manje sviđalo što je kardinal Ratzinger iznio svoje misli baš u obliku intervjua dana jednomu spretnom hit-novinaru. Kao da se baš htjelo od toga načiniti "boom", što je prilično neugodna novost u Crkvi koja je nekad znala biti otmjena. Kardinal Ratzinger i sam je izvrstan pisac, napisao je već mnoga teološka djela, pa je i sad mogao sam napisati knjigu o pokoncilskim strujama u Crkvi - a ne da mu to kolportira jedan spretni novinar bez teološke naobrazbe. K tome, sama činjenica da je kardinal Ratzinger o teškim problemima pokoncilske Crkve progovorio u jednom intervjuu, a ne u jednoj vlastitoj knjizi, još manje u jednomu službenom dokumentu Kongregacije kojoj je predstojnikom - sama ta činjenica meni daje dojam stanovita manjka hrabrosti. Kao: reći ću što želim reći, ali molim, to je ipak samo jedan intervju, to nije tekst iz moga pera, a kamoli da bi to bio moj službeni dokument kardinala predstojnika Kongregacije za nauku vjere. Takav postupak, Radovane, meni se ne sviđa. Kao da je u Crkvi oslabila katolička hrabrost i na najvišim razinama. Pavao VI. (kojega je veliki talijanski pravnik i humanist prof. Arturo Carlo Jemolo, "posljednji

tolički liberal", zvao "golgotskim Papom") pustio je da se poslije Koncila šire Crkvom zna teološka i pseudoteološka glavinjanja; znao ih je nazvati njihovim pravim imenom, l fumo di Satana", i znao je zbog njih gorko i potresno (pa i javno) tugovati, ali ih nije ıao zaustaviti: sve do njegove smrti širila se Crkvom "dekompozicija katolicima" zraz je od p. Louisa Bouyera, oratorijanca, starog obraćenika s protestantizma; svoju njigu "La dècomposition du catholicisme" objavio je u Parizu 1968., a ja tada, pod ndašnjim terorom samozvanih perjanika "koncilske obnove" u GK, nisam u GK smjela njoj ni pisnuti, kao ni već prije o velikoj Maritainovoj knjizi "Le paysan de la Garrone"). Kad se pojavio Papa Wojtyla, činilo se da će se u vrhovno Učiteljstvo Crkve vratiti jasnoća katoličkog suda. Pet minuta nakon izbora Pape Poljaka, telefonirao mi je moj glavni urednik, vlč. Živko Kustić, pitajući oduševljeno: "Što kažete?" Odgovorila sam geslom onih kraljeva *"qui en mille ans ont fait la France"*: *"Raison garder"*. I zaista je trebalo čuvati razum. Kad je, malo poslije svog izbora, u siječnju 1979., novi Papa nastupio u Puebli, neki su latinskoamerički novinari rekli: "Ovo je Pio XIII.". Ja sam već tada pomislila, i sve otad mislim isto: ovo nije Pio XIII. Pio XIII. zacijelo bi bio kardinal Giuseppe Siri, ali onemogućio ga je nesavjesni senzacionalizam jednog novinara turinske "Gazzetta del popolo", kojemu je dao posve nefarban intervju (ne štedeći ni netom preminulog Papu Lucianija), obvezavši ga da intervju ne objavljuje prije nego se kardinali izbornici zatvore u konklave, a taj bezobrazni novinar prekršio zadanu riječ i objavio intervju upravo ujutro onoga dana kad su kardinali ulazili u konklave. I dakle, Papa Poljak nije se pokazao ni "karolinškim Papom", kakva su htjeli njemački kardinali koji su ga i uzdigli na Katedru sv. Petra, ni Pijem XIII. Pio XIII. bio bi u formi svoga redovnog vrhovnog učiteljstva rekao čisto i bistro: to i to ne valja u pokoncilskoj Crkvi; to i to Mi osuđujemo i zabranjujemo, *damnamus et prohibemus*, a tko Nam se ne želi pokoriti *secundum regulam fidei, anathema sit*. Tako bi bio postupio Pio XIII. Ivan Pavao II. izlaže (na svoj način) autentičnu nauku Crkve, ali, uz prerijetke iznimke (nedavno Charles Curran), ostavlja na teološkim katedrama one iste teologe koji su poslije Koncila i pozivajući se na Koncil razorili gotovo sve katoličke sigurnosti, i koji su pod novim pontifikatom postali samo manje glasnima. Ivan Pavao II. postupa nekako kao da hereză u Crkvi više i nema otkad je on Papa, kao da je dovoljno papinski propovijedati pravu katoličku nauku pa da krivovjerjâ i polukrivovjerjâ u Crkvi nestane. A nije tako. Svi su Pape propovijedali pravu katoličku nauku, ali širenje heterodoksijâ zaustavili su samo oni koji su ih imali hrabrosti čisto i bistro, jasno i glasno kanonski osuditi. Negdašnji Sveti Oficij, koji je bio *supremum tribunal fidei et haereticae pravitatis*, postao je već za pontifikata Pavla VI., i ostaje i pod sadašnjim pontifikatom, formalno tako različitim od pontifikata Pavla VI., samo jednim dikasterijem koji svako toliko pozove na "bratski razgovor" kakva previše bučnog dekompozitora katolizicma, pa taj dekompozitor i nakon "bratskog razgovora" ostaje pri svojim mnijenjima i nastavlja ih širiti, dok rečeni "bratski" dikasterij s vremena na vrijeme izdaje kakvu preobzirno sročenu deklaraciju koju uglavnom nitko ne čita.

5

A ljudi kojima je doista stalo do čistoće katoličke vjere i do poštivanja dvotisućljetne katoličke Tradicije - boje se, većinom, glasno i jasno govoriti, da ih ne bi proglasili "protukoncilskima".

Vaš "Uz rub (42)" pozorno sam pročitala. Mnogo toga u njemu i ja bih sama tako napisala. Ovdje ću Vam iznijeti nekoliko misli uz mjesta koja bih napisala drukčije (kad bi se u sadašnjem neokonformizmu u Crkvi to smjelo javno napisati).

Insistirate na kontinuitetu II. Vaticanuma spram prethodnih koncila. To je izraz katoličke poslušnosti, ali činjenice su tvrdoglave. II. Vaticanum bio je atipičan koncil, koncil kakva nikad dotad, od IV. do XIX. stoljeća, nije bilo. Svi prethodni ekumenski koncili bili su ili dogmatski i disciplinski, ili samo disciplinski. Uspjeli su samo oni koji su donijeli dogmatske definicije i disciplinske kanone. Posve je neuspio upravo onaj koji nije definirao ništa: V. Lateranski, 1512.-1517. (to je upravo jedan hrvatski biskup, mons. Frane Franić - u svojoj ondašnjoj fazi... - imao hrabrosti reći na Vatikanskom radiju na sam dan završetka II. Vaticanuma, 8. XII. 1965., *auribus meis audivi)*. Drugi Vatikanski htio je biti "pastoralan" koncil: ni dogmatski ni disciplinski nije definirao ništa. Od 16 njegovih dokumenata, samo dva nazvana su dogmatskima: dogmatska konstitucija *Lumen gentium* (o Crkvi) i dogmatska konstitucija *Dei Verbum* (o Božjoj Objavi). Ni uz jedan drugi dokument II. Vaticanuma (2 konstitucije, 9 dekreta, 3 deklaracije) ne stoji oznaka "dogmatski". Apsolutno ni uz jedan od svih 16 nema kanonâ (anatematizama, tj. klasične vjekovne forme katoličke dogmatske definicije: *"Si quis dixerit ... anathema sit"*). I prethodni koncili donosili su konstitucije, ali kao uvod u kanone što im slijede, kao tumačenje tih kanona. Ozbiljni i sigurni katolički teolozi vazda su naučavali da u aktima jednoga ekumenskog koncila katolike u savjesti obvezuju samo kanoni, ne i uvodne tumačidbene konstitucije što im prethode. Drugim riječima, Duh Sveti jamči nepromjenjivu istinitost samo kanonima ekumenskih koncila; uvodne tumačidbene konstitucije, pak, mogu sadržavati i propadljive teološke elemente, uvjetovane kulturom vremena i prostora. To je vazda bila doctrina *theologice certa* o aktima ekumenskih koncila. A II. Vaticanum, ponavljam, nije donio ni jednoga jedinog kanona. Zato je netko rekao, ne pretjerujući previše, da je II. Vaticanum bio "samo jedna propovijed na najvišoj razini". A ipak, pregnulo se nakon II. Vaticanuma da se od toga atipičnog koncila, od toga koncila koji nije definirao ništa (čak ni pojmove kojima je operirao: osoba, sloboda), učini najvažniji koncil u povijesti Crkve, jedini važan za nas, današnje katolike. Malo je poznato, i mučno je reći, ali tome je pridonio i sam Pavao VI., pustivši da njegov državni tajnik, kardinal Jean Villot, godine 1975., u njegovo, Papino, ime piše francuskom episkopatu da je "Drugi Vatikanski koncil jednako važan kao i Nicejski, a u nekom smislu još i važniji" (to je pismo objavljeno u Francuskoj, imam tekst). Drugi Vatikanski, koji nije definirao apsolutno ništa, i Nicejski, koji je definirao ništa manje nego božanstvo Isusa Krista, istobitnost (*homoousia, consubstantialitas*) Kristovu s Ocem...

Svojom "pastoralnom" (propovjedničkom) formom Drugi se dakle, razlikuje od prethodnih koncila, dogmatskih i disciplinskih. Vi, Radovane, zacijelo poznajete Dnevnik Raïsse Maritain (*"Journal de Raïssa"*). U njemu ćete naći, opisanu davno

6

prije II. Vaticanuma, prigodom dogmatske definicije Pija XII. *de Virgine assumpta*, razliku što je *sensus fidelium* doživljuje između propovijedanja jedne teme katoličke pobožnosti i dogmatske definicije te iste teme.

Drugi Vatikanski koncil ne razlikuje se od prethodnih samo formom, nego i nekim točkama svoga sadržaja. Na primjer: do II. Vaticanuma, svi su koncili, svi Pape, sva katolička Tradicija naučavali da samo istina može imati prava u društvenim ustrojstvima, dok se neistina u njima može samo tolerirati. To jest: pojam prava na opstanak i djelatnost Crkva je vazda vezivala za istinu, ne za dostojanstvo ljudskog bića. Zato je Crkva, tvrdo vjerujući da ona jedina ima istinu o Bogu i čovjeku, uvijek naučavala da jedino ona, Katolička Crkva, ima pravo opstanka i djelatnosti, a druge kršćanske konfesije i druge religije da se mogu, silom prilika, samo tolerirati. I onda, kad II. Vaticanum donosi deklaraciju *Dignitatis humanae* (ne slučajno nazvanu baš tako!) o vjerskoj slobodi, u kojoj deklaraciji temelji vjersku slobodu, to jest slobodu svake religije, upravo na dostojanstvu ljudskog bića a ne više na tezi o pravu istine - onda to, Radovane, nije samo "pomak akcenta", nego je to druga, drukčija nauka. Pokušajte pročitati, usporedno, Silab Pija IX. i *Dignitatis humanae* II. Vaticanuma: nema te intelektualne akrobacije koja čovjeka može uvjeriti da ta dva dokumenta izrazuju istu nauku s tek nešto promijenjenim akcentom.

Drugi primjer: do II. Vaticanuma, ekleziologija je bila piramidalna: na vrhu Papa, pod njim kardinali, pa nadbiskupi, pa biskupi, pa svećenici i redovnici, pa redovnice, pa bogoslovi, a na dnu "obični vjernici". Drugi Vaticanum ustrojio je ekleziologiju koncentričnih krugova. Piramida i koncentrični krugovi, to su različite geometrijske figure. Nema te pameti koja će razumnu čovjeku dokazati da su piramida i koncentrični krugovi isto, da stoje u nekakvu međusobnom "kontinuitetu".

Ili, treći primjer. Biskupi su prije francuske revolucije, a u srednjoeuropskim zemljama (Austro-Ugarskoj i Njemačkoj) i do svršetka I. svjetskog rata, bili zavisni od Pape praktički samo u dogmatskim stvarima, ali njihova znatno široka samostalnost nije bila utemeljena teološki, nego državno-pravno. Poslije francuske revolucije, odnosno poslije 1918., biskupi su postali Papinim prefektima, i takav njihov lik bio je utemeljen čak dogmatski, definicijom Prvoga Vatikanskog koncila o Papinu primatu i infalibilitetu. Nitko, sve do II. Vaticanuma, nije govorio o "biskupskom kolegijalitetu", o skupnoj odgovornosti svih katoličkih biskupa za cijelu Katoličku Crkvu. Drugi Vaticanum proglasio je taj "kolegijalitet", tu skupnu odgovornost, doduše *"cum Petro et sub Petro"*, ali sama ideja biskupskog kolegijaliteta i skupne odgovornosti za Crkvu nova je u Crkvi, nova u smislu da se taj kolegijalitet i ta skupna odgovornost smatraju nečim permanentnim, nečim što je trajno *in actu*, dok se prije II. Vaticanuma tvrdo i nepromjenjivo držalo da se biskupski kolegijalitet i skupna odgovornost za cijelu Crkvu ostvaruju samo na ekumenskim koncilima, s jedinom iznimkom rimskog biskupa koji je već potkraj I. stoljeća kao vrhovni *doctor fidei et disciplinae ecslesiasticae* nastupio pred jednom mjesnom Crkvom izvan Rima, onom u Korintu (Klement I.).

Moglo bi se nizati još primjerâ, ali i ova tri dovoljno pokazuju da je materijalno nemoguće govoriti o "kontinuitetu" između II. Vaticanuma i prethodnih koncila. Vi

pišete da se Ivan Pavao II. neprestano poziva na II. Vaticanum. Ja sam, Radovane, kroničar papinske kronike u jedinom hrvatskom listu koji sustavno i redovito prati zbivanja sadašnjeg pontifikata. Slušam govore sadašnjeg Pape doslovno svaki dan, izvješćujem u GK o najvažnijima od njih. I evo što ću Vam reći: Ivan Pavao II. poziva se na II. Vatikanski koncil, jer kao Papa mora govoriti o kontinuitetu toga koncila u Tradiciji Crkve, ali sam zna da nije tako, sam zna da je taj koncil bio atipičan, sam zna da ga autentični *sensus fidelium* nije prihvatio, i zato, sve i pozivajući se formalno na taj koncil, nastoji graditi Crkvu kao da toga koncila zapravo nije ni bilo. Ja mislim da u biti (ne u svakom od svojih pokušaja "restauracije") dobro čini, jer jedan Papa koji bi zanemarivao autentični *sensus fidelium* ne bi bio razborit Papa. Ivan Pavao II. revalorizira (i previše) marijansku pobožnost, koju je II. Vaticanum blago zasjenio; uporno govori o Križu, koji je II. Vaticanum gotovo posve zastro slavom Uskrsnuća; vraća ekleziologiju piramide, koju je II. Vaticanum pokušao pretvoriti u ekleziologiju koncentričnih krugova; insistira na razornosti totalitarnih ateizama na vlasti, o kojima II. Vaticanum zapravo nije ni govorio; razvija teologiju nacije, o kojoj II. Vaticanum nije ni pisnuo. Moglo bi se i tu još nabrajati, ali i ovoliko je dosta da se uoči kako je pozivanje Ivana Pavla II. na II. Vaticanum samo formalno. A pozoran novinar vatikanske kronike, koji Vam ovo piše, mogao je zapaziti i kako pozivanje Ivana Pavla II. na II. Vaticanum postaje sve bljeđim. Na primjer, na početku svog pontifikata tumačio je Ivan Pavao II. da putuje po krajevnim Crkvama zato da bi utvrdio biskupski kolegijalitet o kojemu govori II. Vaticanum. Poslije je prestao spominjati taj motiv svojih apostolskih putovanja, i uzeo tvrditi da putuje kao Petar poslan utvrđivati braću u vjeri. Napokon je, nakon dosad posljednjeg apostolskog putovanja (u Aziju i Oceaniju, prošlog studenoga), na novinarsku opasku u zrakoplovu da ta putovanja previše koštaju, odgovorio da smo beskrajno skupljom cijenom otkupljeni, i da on mora to naviještati. Kao da izvan Rima nitko to ne zna prije nego Njegova Svetost dođe to reći... (*Parce mihi Domine quia Dalmata sum*, ako sam možda povrijedila *reverentiam debitam* mišlju koja mi je spontano došla pri slušanju te najnovije motivacije Njegove Svetosti, jer pomislila sam: pa, naše predragocjeno Otkupljenje materijalno je stajalo trideset hramskih šekela, to jest ondašnju cijenu jedne njive, plus dvije grede, četiri čavla, jednu drvenu pločicu, malo boje za titulus i valjda decilitar aromatizirana octa...).

30. siječnja. - Razlika između Pavla VI., Pape koji je II. Vatikanski koncil nastavio i dovršio i pokušao ga provesti u praksi, i Ivana Pavla II., Pape koji se poziva na taj koncil a zapravo vodi Crkvu mimo njega jer drukčije i ne može - ta razlika karakteristično se vidi u načinu na koji su prošle deseta i dvadeseta obljetnica toga koncila. Desetu obljetnicu Pavao VI. nije uopće nikako proslavio, jer, kako su tada rekli ozbiljni promatrači - ne samo kršćani nego i agnostici -, i nije imao što slaviti. Drugi Vaticanum želio je obnoviti Crkvu, ali praktički je urodio dekompozicijom katoličizma. Pavao VI. to je, s neizrecivom mukom, posve lucidno vidio, pa ako i nije imao snage da tu dekompoziciju zaustavi, barem nije pred njom zatvarao oči. Zato i nije proslavio desetu obljetnicu toga koncila. Ivan Pavao II., pak (koji je kao nadbiskup krakovski na koncilu bio prilično konzervativan - njegov koncilski govor o potrebi

precizacije sheme *Dignitatis humanae* pretiskala je nakon njegova izbora revija "Itinéraires", glasilo "tvrde jezgre" francuskoga katoličkog integrizma - revija u kojoj mons. Lefebvre objavljuje svoje izjave i kojoj šalje svoje blagoslove) - dakle, Ivan Pavao II. ponio se o dvadesetoj obljetnici koncila kao da nikakve dekompozicije, prouzročene koncilom ako i protiv volje koncila, nikad nije ni bilo. Pa je proslavio tu dvadesetu obljetnicu čak izvanrednom biskupskom sinodom, koja je, kroz dim komemorativno-celebrativnog tamjana, po želji i volji Njegove Svetosti lijepo refazonirala samu optiku II. Vaticanuma, vraćajući Crkvi lik *Mystici Corporis* i kritički problematizirajući njezin lik Naroda Božjega, tj. lik koji tvori upravo srž ekleziologije II. Vaticanuma... Vidite: Pavao VI., tjeskobni idealist iz Lombardije, nije htio zatvarati oči pred činjenicom da se za 10. obljetnicu II. Vaticanuma nema što slaviti; da je poslije njega došao Pio XIII., taj bi bio *cum suprema auctoritate apostolica* jednostavno, čisto i bistro revidirao entuzijastičku i prema protestantima previše obzirnu ekleziologiju II. Vaticanuma; Ivan Pavao II., romantični Poljak, radije daje refazonirati tu ekleziologiju kroz tamjan proslave 20. obljetnice II. Vaticanuma.

Vi u svom osvrtu točno zapažate da su sastavljači dokumenata II. Vaticanuma bili većinom sa Zapada. Ja već godinama govorim manje obzirno: cijeli taj koncil stoji poglavito u optici Prvoga svijeta, i prilično u optici Trećega; ali Drugi svijet, ovaj u kojemu i mi živimo, svijet od Ljubljane do Pekinga, na Drugomu je Vatikanskom koncilu naprosto zanemaren. Zato se dokumenti toga koncila, osim konstitucije o liturgiji, u Drugom svijetu većinom ne mogu ni primijeniti. O njima u Drugom svijetu, osobito u nas gdje su najslobodniji, klerici mogu voditi akademske diskusije i pisati učene rasprave, ali za laike Drugoga svijeta, dakle za većinu Crkve u Drugom svijetu, ti su dokumenti većinom neprimjenjivi. To sam baš ovih dana rekla dru. prof. Jerku Fućku O.F.M., kad me telefonom pozvao da 29. t. mj. sudjelujem na "okruglom stolu" zagrebačkoga svećeničkog tjedna, i čak mi, iz svoje fratarske staklene kugle, predložio da za taj "okrugli stol" obradim jedno poglavlje (naznačio i koje, ali nisam zapamtila) iz "Lineamentâ" za pripravu iduće biskupske sinode o laicima. Odgovorih mu da se ja time neću baviti, jer su i ta Lineamenta, i razni drugi dokumenti Rimske kurije, i sami dokumenti II. Vatikanskog koncila pisani za Prvi i Treći svijet, a Drugome su većinom neprimjenjivi. Ljubezni pater Jerko rekao na to: da bi i to trebalo jednom reći. Ja otpovrnuh da sam baš to i rekla u onome svom lanjskom članku u GK o laicima - pa me zbog njega kamenovao jedan hrabri pseudonimni junak "koncilski laik" i glasnogovornik onih teologa koji bacaju u tmine izvanjske gotovo sve od čega je Crkva do II. Vaticanuma živjela. (Na taj "okrugli stol" odbila sam poći, prvo zato što mi s mojim inzulinodipendentnim diabetesom može biti opasno sad putovati kroz visoki snijeg Gorskog kotara, gdje vlakovi stoje na zatrpanim prugama i po nekoliko sati; drugo zato što mi se nije dalo sjesti za isti stol s onim pseudonimnim junakom "Tomislavom Horvatom" i s vrlim "koncilskim reformatorima" koji ga pumpaju u Dubravi zagrebačkoj.)

Pišete da su sastavljači dokumenata II. Vaticanuma "ipak manjina". Jesu oni brojčano manjina, hoću reći: pojedinaca koji su te dokumente sastavljali nije bilo mnogo,

valjda ne više od 5-6 tisuća uzev sve skupa i koncilske oce i njihove perite i članove pripravnih komisija. Ali, brate, ti su ljudi u tim dokumentima izrazili optiku Prvoga i, barem donekle, Trećega svijeta. A Prvi i Treći svijet geografski su prostor na kojemu živi većina katolika, pače većina kršćana uopće. Ako Europa i jest znatno raskršćanjena, Latinska Amerika to nije, a u Latinskoj Americi živjet će oko ne tako daleke godine 2000. polovica svih katolika na svijetu. U Drugom svijetu samo je šest narodâ rimokatoličke povijesti i kulture i većinom sačuvane katoličke vjere: Slovenci, Hrvati, Mađari, Česi, Slovaci, Poljaci. To nije mnogo, pogledajte zemljovid svijeta. Globalno uzev, stanovništvo Drugoga svijeta, u lúku od Ljubljane do Pekinga, golemom je većinom pravoslavno, ili nekršćansko (čak nemonoteističko), ili već ateizirano. A II. Vaticanum napravljen je za rimokatolike izvan Drugog svijeta, napravljen je čak više i za protestante, kojih je većina u Prvom i Trećem svijetu, nego za rimokatolike Drugoga svijeta, da o ukrajinskim grkokatolicima i ne govorimo.

Vi pišete i o potrebi "čak za novim Koncilom na kojemu će doći do izražaja većina, tj. oni koji žive bez slobode ili kruha, a takvih je sve više i više". Ja bih smjerno rekla da je želja za takvim novim koncilom jedna plemenita iluzija, i da bi i samu tu formulaciju trebalo precizirati. Jer nije isto biti bez slobode i biti bez kruha, premda se može istodobno biti bez obojega. Ima narodâ gdje nitko nije gladan, gdje je dapače socijalno i mirovinsko osiguranje bolje nego drugdje, a ipak u takvim situacijama Crkva ima samo "vertikalnu" slobodu, dok se njezino naravno pravo na "horizontalnu" slobodu niječe upravo kao naravno pravo, pa i osuđuje kao pretenzija na politizaciju. Dakle, sam izričaj o "novom koncilu većine koja živi bez slobode ili kruha" trebalo bi precizirati, jer to nije jedna, to su dvije većine koje međusobno praktički nemaju ništa zajedničkoga, osim iste vjere i pripadnosti istoj Crkvi. Te dvije većine, različite i geografski i kulturno i politički, ne bi se mogle sliti u jednu većinu na nekom hipotetičkom budućem koncilu. Koncil tvore biskupi. Otvorite Papinski godišnjak, izbrojite biskupe Drugoga i biskupe Trećega svijeta, izbrojite im kardinale. Na jednom budućem koncilu po svojoj bi prilici prevagnuo Treći svijet, nikad Drugi. Premalo je biskupâ iz Drugoga svijeta, i ne može ih ne biti malo, jer je u Drugom svijetu relativno malo katolikâ. K tome, valja imati na umu i obzire što ih je Sveta Stolica, po smrti Pija XII., uzela iskazivati spram društveno-političkih sustava Drugoga svijeta. Na primjer, Pio XII. odbio je diskretne sovjetske *avances*, jer je držao da kao Papa, kao *Père commun* ne može i ne smije razgovarati s velevlašću koja ateizira svoje pučanstvo i koja je ukrajinske grkokatolike kao takve stavila izvan zakona, tj. zabranila im zakonsko postojanje, ukinuvši njihovo crkveno ustrojstvo i pripojivši ih natrag nekatoličkom patrijarhatu moskovskom. Takva situacija ukrajinskih grkokatolika traje nepromijenjena već preko 40 godina. Ni ateistički, točnije antiteistički stav spomenute velevlasti nije se ni za vlas promijenio. A ipak, Ivan Pavao II. želi barem u Kijev, a rado bi i u Moskvu. Već na samom II. Vatikanskom koncilu nikakvih osuda nije bilo, o ateizmu na vlasti jedva da je taj koncil i progovorio, pa i to skrajnje obzimo. Dobra četvrtina toga koncila, oko 450 otaca, tražila je da koncil precizno, i uzimajući u obzir prilike nastale nakon II. svjetskog rata (kad se ateizam na vlasti proširio na oko sto milijuna europskih ljudi,

većinom katolika) - tražila je, dakle, ta četvrtina koncila da koncil u pogoršanim vjerskim prilikama izričito osudi sustav što ga je Pio XI. u svojoj enciklici *Divini Redemptoris* nazvao "*intrinsece perversum*". Odgovoreno im je da je to već osuđeno od Pija XI. i prethodnih Papa, pa da koncil neće ništa ponovno osuđivati. Da. Sadašnji Papa želi poći u apostolski pohod barem sovjetskoj Litvi katoličkoj, ako ga u Kijev ili u Moskvu ne puste, a encikliku *Divini Redemptoris* nitko više i ne spominje, kamoli da bi je čitao. Nije to samo "pomak akcenta", dragi Radovane, to je temeljito drukčija papinska politika (pastoralna, dakako), na koju se Sveta Stolica karitativno odlučila želeći njom postići ono što nije postigla prijašnjom tvrdoćom. Ali postići će na taj način jedva što, a poglavito ništa, osim možda kojega malo slobodnije izgovorenoga "Gospodi pomiluj" (kako je govorio pokojni Manlio Lupinacci, vijećnik rimske općine, konzervativni liberal, sjajan pisac).

Evo malo prije, dok sam slušala talijansku večernju emisiju Vatikanskog radija od 21,10 sati, u kojoj je neka pastoralna duša čistim rimskim akcentom nježno tumačila kako mi katolici, među kojima je čvrstoća obitelji uzdrmana ili i razorena, možemo u pogledu čvrstoće obitelji mnogo naučiti od islama (sic!) - sjetila sam se, u vezi s Vašom tezom o "pomaku akcenta", jednoga rimskog kneza. Jednog Pignatellija, ako sam dobro zapamtila, dakle člana obitelji koja je Crkvi dala i jednoga Papu, Inocenta XII. (Antonio Pignatelli, 1691.-1700.), pa i danas, kao svaka obitelj rimskog plemstva koja je Crkvi dala jednoga ili više Papa, drži na spomen toga ukrasni jastuk na zidu u posebnoj svečanoj dvorani svoje palače. Elem, taj knez prešao prije nekoliko godina na islam. To je drugi rimski knez koji je prešao na islam, prvi je knez Massimo, potomak Fabija Maksima Kunktatora, a rastavljeni suprug glumice Dawn Adams, koji je darovao svoje zemljište za rimsku džamiju, pa se tada u cijeloj Italiji našao jedan jedini novinar, i to Židov i laicist, Carlo Casalegno iz turinske Stampe (ubijen poslije od Crvenih brigada), da zamijeti e bi ipak trebalo paziti da minaret te rimske džamije ne nadvisi kupolu Svetoga Petra. I dakle, onaj knez Pignatelli nedavno govorio na Vatikanskom radiju kao predstavnik talijanskih muslimana, govorio islamskim leksikom, dodajući propisani islamski blagoslov svaki put kad je spomenuo Muhameda. Na Papinu radiju, i nikom ništa, to se danas smatra normalnim. A ja se, slušajući ga kako s Papina radija blagoslivlja Muhameda, sjetih jednoga drugog rimskog kneza, Eilippa Orsinija. Taj je bio jedan od dvojice prinčeva asistenata papinskog prijestolja (*principi assistenti al Soglio*), drugi je bio, i danas je, don Aspreno Giuseppe Colonna. Prvorođeni Colonna i prvorođeni Orsini od XVI. su stoljeća knezovi asistenti papinskog prijestolja. Dakle, onaj Orsini nije uopće otpao od katoličke vjere, kamoli da bi prešao na neku drugu, i to još nekršćansku. Samo se, negdje potkraj pedesetih godina (1958., ako se ne varam), spleo s glumicom Belindom Lee (poslije poginulom u prometnoj nesreći) i zbog nje ostavio obitelj (suprugu donnu Francu Bonaccorsi i dva sina). To je bilo dovoljno da se čast kneza asistenta papinskog prijestolja oduzme ne samo njemu, nego i njegovu potomstvu: njegov prvorođeni sin don Domenico Napoleone Orsini nije više te časti dobio, premda očevoj gluposti baš ništa nije kriv, bio je dječak od desetak godina kad ih je otac ostavio. Drugo mjesto kneza asistenta papinskog prijestolja ostalo je prazno do Pavla

VI., koji je na nj imenovao kneza don Alessandra Torloniju, čije je kneževstvo, uostalom, prilično svježe, od prošlog stoljeća, zaradili ga gradeći željeznice u papinskoj državi, a Orsinije su već u srednjem vijeku rimsko-njemački carevi izjednačili s carskim i kraljevskim obiteljima, dok se Colonne uzdižu i nad njih, jer tvrde da su *de gente Julia*, a i dali su Crkvi više Papa (Orsiniji podrijetlom nisu Rimljani nego Goti). *Voilà*, tako je to bilo u doba *quando la Chiesa sapeva esser signora*. Jedan Orsini izgubio za sebe i svoje potomstvo čast kneza asistenta papinskog prijestolja samo zato što je imao avanturu s nekakvom glumicom, a jedan Pignatelli, knez iz obitelji krštene u prakršćansko doba, prelazi na islam pa ga zovu da na Papinu radiju govori o islamu blagoslivljajući Muhameda. Nije to, brate, samo "pomak akcenta". Nešto mnogo više od akcenta tu se pomaklo.

O Ivanu Pavlu II. pišete: "... novi Papa, koji hrabro ispovijeda svoju vjernost Isusu Kristu, Crkvi i Koncilu, *ali i svojoj poljskoj domovini*". O vjernosti Njegove Svetosti II. Vatikanskom koncilu već je bilo riječi u ovim nefarbanim bilješkama. Iz netom navedenih Vaših riječi najzanimljiviji mi je onaj "*ali*". Vrlo je dubok taj "*ali*", Radovane, mnogo dublji od razine svijesti na kojoj ste ga pisali. Taj Vaš "*ali*" dubok je kao katolicizam koji Vas je formirao. Da ste tu mjesto suprotnog veznika "ali" napisali sastavni veznik "i", bila bih morala pomisliti da je konformizam zatrpao duboku racionalnost Vašega katolištva. Srećom, napisali ste "ali". Osjetili ste dakle negdje duboko, dublje od razine svijesti, da ima nečega suprotna, nečega neskladna između vjernosti jednoga *Pape* Kristu i Crkvi i afiširanoj vjernosti toga istog Pape njegovoj zemaljskoj domovini.

Možda se čudite čitajući ovo. Evo da Vam pokušam objasniti. Nikako ne mislim reći da "Papa nema domovine" (kao što je Karl Marx tvrdio da "proleter nema domovine", pa zato marksisti pravo i ne znaju što bi s pojmom domovine, i nekako zaziru od njega, jer taj je pojam stariji od njihove ideologije). Papa također ima domovinu. Ali, Radovane, mi smo već skoro dva tisućljeća navikli misliti da su za Papu, *Zajedničkog oca*, sve zemlje i svi narodi jednako vrijedni, a ako je neki narod bio od Papâ posebno ljubljen i poštivan, nije to bilo zato što je to bio *njihov* narod, nego zato što je taj narod, konkretno francuski, osobito proslavio vjeru i Crkvu katoličku (*Filia primogenita Ecclesiae, Gesta Dei per Francos*; a red je dodati i darovnice Pipina Maloga i sina mu Karla Velikoga, kojima je utemeljena papinska svjetovna država, koja je trajala tisuću godina; da nije bilo tih darovnica franačkih kraljeva, Papa ni danas ne bi bio državni vrhovnik na ona 44 hektara grada Rima). Pogledajmo Pape našeg života: Pio XI., Talijan, i to iz Lombardije gdje je talijanski patriotizam visoko razvijen, nije dopuštao svome državnom tajniku, kardinalu Pietru Gasparriju, da pred njim zove Italiju "il *nostro* Paese"; Pio XII., iz obitelji papinskog plemstva (markiz di Viterbo e d'Acquapendente), bio je više Rimljanin nego Talijan; Ivan XXIII., sin lombardskih seljaka, govorio je da su za Papu Italija i Filipini jednakovrijedni; Pavao VI., lombardski plemić, *nobile di Brescia* (i to *nobile bianco*, tj. iz jedne od onih obitelji talijanskog plemstva koje su prihvatile ujedinjenje Italije nimalo ne plačući za papinskom svjetovnom državom), volio je Italiju kako je nije volio nijedan Papa poslije

smrti Julija II. (onoga koji je i umro vičući: "*Fuori i barbari dall'Italia*"), ali za taj veliki i duboko proćućeni patriotizam Pape Montinija doznali smo tek po njegovoj smrti, i to doznali od Giovannija Spadolinija, laicista, generalnog tajnika talijanske Republikanske stranke (mazzinijanske), povjesničara koji se bavi političkom poviješću Italije XIX. stoljeća (danas je ministar obrane, zbog velika uma i velike debljine zovu ga "*il prosciutto più intelligente d'Italia*"). Za svoga papinskog vijeka, Pavao VI. samo je katkada, vrlo rijetko, s onom svojom finom i malo plahom ljubeznošću, i to govoreći *isključivo* Talijanima, znao reći: "La nostra Italia" (Pio XII. nije govorio "la nostra Italia", nego "*diletto popolo romano*"). I onda, *nakon 33 dana smiješka Pape Lucianija*, dolazi iz Poljske Papa Wojtyla. S njime Poljska, njegova zemaljska domovina, postaje *čak teološkom kategorijom*. Neću o tome duljiti, poznato nam je svima. Samo, svakomu tko s nekim divljenjem ističe naglašeni patriotizam Pape Wojtyle, ja bih postavila ovo pitanje: a sutra? Što ćete sutra, kad Papa više ne bude Poljak? Poljake se nekako uobičajilo voljeti, premda oni vole samo sebe (a nas Hrvate jedva da i poznaju, a i ono malo koliko nas poznaju toliko nas i preziru - čitajte što je o tome pisao, godine 1848., ilirac Bogoslav *Šulek*). Dakle, sutra, budući da je mudra vjekovna talijanska barijera probijena, Papom može postati čovjek iz bilo kojeg naroda. A što ako bude iz nekog naroda koji je drugim narodima, sticajem povijesnih okolnosti, manje simpatičan, recimo kao nama Hrvatima Mađari, od kojih pamtimo samo posljednje stoljeće državno-pravnih sukoba, a bacamo u tmine izvanjske prethodnih sedam stoljeća našega ustavnog bratstva, pojave apsolutno jedinstvene u povijesti svijeta, koju su još naši ilirci zvali *stupor mundi?* No dakle, što ćemo ako Papa sutra bude Mađar pa počne s katedre Petra Apostola ekspektorirati svoju ljubav za *Magyarország* i u beskrajnim javnim molitvama zazivati *Magnam Hungarorum Dominam* i tumačiti *Urbi et orbi* da je *Hungaria Regnum Marianum* i da je njezin apostol ujedno i njezin prvi kralj, *sanctus Stephanus protorex apostolicus?* Što u tom slučaju? Hoćemo li se ipak sjetiti da su nam Ugri povijesna ustavna braća, što ljubljeni Poljaci nikad nisu bili, i da smo zahvaljujući onomu ugarsko-hrvatskom *stuporu mundi* već od 1222., dakle sámo sedam godina nakon engleske *Magnae Chartae Libertatum*, živjeli u najstarijoj ustavnoj državi europskog kopna? I da nam je katedralu u kojoj kuca *cor Croatiae* sagradio jedan sveti kralj ugarski? I da je tu katedralu sagradio o desetoj obljetnici kanonizacije svoga svetog prastrica i posvetio je ne samo Uznesenju Marijinu nego i tome svetom Kralju, što danas marljivo tajimo kao sramnu bolest? Ili ćemo se pokunjiti pod eventualnim Papom Mađarom?

Eto, nad takvim se pitanjima, čini mi se, vrijedi zamisliti svima koji se danas oduševljavaju naglašenim patriotizmom Pape Poljaka. A ima tu i još hrpa drugih pitanja. Na primjer: kako bismo se bili osjećali jučer, da je nekom Papi Talijanu palo na pamet toliko insistirati *coram Urbe et orbe* na njegovoj domovini Italiji? Ili: kako ćemo se osjećati sutra, ako Papa bude, recimo, crnac iz Afrike? Jer i to je moguće, ništa više tome ne stoji na putu, već u prošla dva konklava bio je među papabilima izvrsni kardinal iz Benina, bivšeg Dahomeja, Bernardin Gantin, danas prefekt Kongregacije za biskupe. Što ćemo dakle pod eventualnim Papom crncem? Uzeti posebno ljubiti njegv Benin ili Kamerun ili što već bude? Učiti njegov jezik swahili ili koji već? Jer i to s Papinim

materinskim jezikom kanda je, pod Papom Poljakom, postalo problem za prevoditelje (*quorum ego*) tekstova Njegove Svetosti. Čujte dražesni primjerić. Smjerno potpisana dobiva od svoga glavnog urednika nalog da najhitnije prevede pismo Ivana Pavla II. mladima za Cvjetnicu 1985. S naputkom (koji se pokazao veoma razboritim i opravdanim), neka ne radim samo po talijanskom tekstu (francuski tekst, bolji, nije mi uslijed stiske vremena bilo moguće poslati), nego i po latinskom, "a najbolje bi bilo kad bismo imali poljski tekst, jer Papa misli i piše izvorno poljski, njegova je posve točna misao samo na poljskom jeziku". Ja sam redovito poslušan novinar, već i zato što je novinarski neposluh jedna kontraproduktivna gnjavaža i suvišna komplikacija. Ali tada otpovrnuh dragom don Živku: "Ne. Katolika se nema ticati na kojem jeziku Papa misli i piše. Izvorni papinski tekst jest latinski". Pa sam i napravila taj prijevod po latinskom i ujedno po talijanskom tekstu toga pisma Njegove Svetosti. Gledala usporedno svaku rečenicu u oba teksta. A bi li i don Živko spominjao da je posve točna Papina misao izražena samo njegovim materinskim jezikom, kad bi taj jezik bio ne poljski, nego, recimo, mađarski ili swahili?

Još nešto. Po smrti Pape Pacellija vjerovali smo da je s njime umro i papinski nepotizam (Pio XII. uzdigao je svoje rođake, markize Pacellije, na rang papinskih knezova, dao im odgovorne i lukrativne financijske službe u Vatikanu). Taj obiteljski nepotizam nije općoj Crkvi baš ni škodio, katkada joj je čak i koristio, npr. sv. Karlo Boromejski bio je kardinal nepos Pape Pija IV. Ali ipak, mislili smo, bolje da je toga obiteljskog nepotizma zauvijek nestalo. Tri nasljednika Pija XII. zaista su držali daleko svoje rođake. I onda, dolazi Papa Poljak. Nitko na nepotizam nije više ni mislio, uostalom znalo se da novi Papa nema rodbine, svi su njegovi već umrli. Dolazi 22. listopada 1978., dan "svečanog početka" novog pontifikata: neobična formula "svečani početak" zamijenila je tisućljetnu papinsku krunidbu, koju je 33-dnevni Papa Luciani između dva smiješka dospio ukinuti (čak bez ikakva kanonskog spisa o tome, i protivno odredbama Pavla VI. o krunidbi novoga Pape), a Ivan Pavao II., u svome veličanstvenom nastupnom govoru na taj dan, nije propustio dati na znanje da on taj ukid papinske krunidbe baš i ne smatra jako pametnim. Obred "svečanog početka pontifikata", bivše krunidbe, znatno su pojednostavili za oba Ivana Pavla. Ali ostala je u njemu "*oboedientia*", ono kad kardinali jedan po jedan prilaze novom Papi i daju mu pozdrav svoje poslušnosti. Sačuvan je i redoslijed tih kardinalskih prilaza novom Papi sjedećem na faldistoriju: prvi kardinal dekan, za njim ostali kardinali biskupi, za njima kardinali prezbiteri, na kraju kardinali đakoni. U stara vremena, ako je postojao kardinal nepos, činila se za njega iznimka u tom redoslijedu: kojemu god kardinalskom redu pripadao - biskupskom, prezbiterskom ili đakonskom -, kardinal nepos pristupao je *ad oboedientiam* novom Papi odmah iza kardinala dekana. I - 22. listopada 1978., odmah iza kardinala dekana Carla Confalonierija, prišao je novom Papi: kardinal Stefan Wyszynski, primas Poloniae (u kardinalskom redu prezbiter). Dali mu mjesto kardinala neposa (i još su naciocentrični Poljaci gunđali "zašto poljski primas nije prišao prvi"). Tko je znao za te stare propise u redoslijedu *oboedientiae*, mogao je razumijeti već tada: namjesto staroga papinskog nepotizma na razini obitelji, evo se uspostavlja novi

papinski nepotizam na razini naroda. U prvi čas, u onom zaista veličajnom obredu, koji je djelovao kao sunčano čudo nakon strahovito teškoga i gorkog sutona Pavla VI., to da je poljski primas nastupio na mjestu kardinala neposa moglo se i ne zapaziti. Ali poslije se osjetilo, i previše. Ivan Pavao II. posjetit će svoju domovinu Poljsku u lipnju ove godine po treći put. Sadašnji primas Poloniae, kardinal Glemp, izjavio je ovih dana na Vatikanskom radiju, govoreći talijanski s ostrogotskim akcentom i upravo se neukusno smijući, da su Papini posjeti domovini "već periodizirani", svake četiri godine. A još ima priličan broj zemalja koje Njegova Svetost nije pohodila ni jedan jedini put. To je samo jedan primjer toga novog nepotizma na razini naroda. Moglo bi ih se nanizati još mnogo, počev od poljskih redovnica u domaćinstvu Njegove Svetosti, koje za apostolski stol kuhaju poljska jela. Papa Wojtyla volio je u prvo doba svoga pontifikata češće reći da je i Simon Petar došao u Rim iz daleka. Jest. Ali rimski Židovi, kojih su predci već oko lomače Julija Cezara plakali, i koji imaju najnerazorivije pamćenje na svijetu, pamte ovo: da Simon Petar, iliti vam po aramejsku Šimon Kaifa, došavši u Rim, nije želio povrijediti ni osjetljivost Židova ni osjetljivost krštenih pogana, nije se ni jelom htio zamjeriti ni jednima ni drugima, pa se sve do svoje mučeničke smrti u Neronovim vrtovima hranio samo kruhom i vodom. Danas bi bilo valjda dosta da jede kao i ostali Rimljani, barem kad prima u goste rimske župnike, koji onda ispričaju novinarima poljsku gastronomiju objeda Njegove Svetosti. Nismo navikli na Pape nacionaliste, nikad takvih u Crkvi nije bilo (čak ni kad su bili Francuzi), pa to Vam je. (Usput da spomenem, Židovi zovu Papu Apifior, tj. Abi Pior, tj. Otac Petar. Taj naziv, koji raste iz nerazorivoga židovskog pamćenja, najjači je dokaz, jači od svih apologetskih i povjesničarskih, da je biskup rimski zaista nasljednik Petra Apostola).

Dva puta spominjete mons. Lefebvrea: "... nadbiskupa Lefebvrea, koji u Drugom vatikanskom saboru gleda opasno skretanje s pravoga puta ..."; "... do ekstremističkih reakcija lefebvreovskog tipa". Prije nego počnem o tome, Radovane, lijepo Vas molim da me ne smatrate nekakvom "lefebvristkinjom", kako bi Vam možda moglo pasti na pamet pri čitanju ovoga što slijedi. Ja ne mogu biti "lefebvristkinjom" već naprosto zato što ne vjerujem, kao mons. Lefebvre, da se godinu 1789. može i mora izbrisati iz povijesti. Kći sam oca jakobinskih uvjerenja, i uspomenu na takva svog oca štovala sam i kao članica Katoličke akcije, štujem je i danas kao katolički novinar. Jedan sam od veoma rijetkih kroničara II. Vaticanuma koji su zapazili i napisali jednu veoma važnu rečenicu kardinala primasa Poloniae Stefana Wyszynskoga izrečenu na tome koncilu. Ovu rečenicu: "Mi rastemo iz *triju korijena: Svetoga Pisma, rimskoga prava i francuske revolucije*". Ja znam da je mons. Lefebvre cijelim svojim svećeničkim i biskupskim vijekom potvrdio naziv što su mu ga u mladosti, kao studentu na Gregoriani, dali njemački kolege iz Germanicuma: "*die versteinerte sana doctrina*". Ja znam da je od mladosti bio i vazda ostao *un maurrassien*. Ja znam da je mons. Lefebvre sklon latinskoameričkim desnim diktaturama. Toliko za uvod u slijedeći ogledić o mons. Lefebvreu.

Prvo, jeste li ga čitali? Baš čitali svojim očima njegove tekstove? Čitali i cijeli dossier (objavljen u Francuskoj) njegova dopisivanja s dikasterijima Rimske kurije i

njegovih usmenih razgovora s prelatima tih dikasterija? Ja mislim da se, bez *izravna* poznavanja tih tekstova, o mons. Lefebvreu mogu samo ponavljati klišeji, napravljeni u krugovima ne uvijek Crkvi prijateljskim.

Drugo, ja mislim da treba poznavati i cijeli životni put mons. Lefebvrea, a ne samo ono što se ovdje-ondje pročitalo o njegovoj reakciji nakon II. Vaticanuma, koju jedni zovu pobunom, a drugi otporom. Mons. Lefebvre, redovnik misijske družbe Duha Svetoga (spiritanci), bio je četrdeset godina misionar u Africi i Latinskoj Americi. Četrdeset godina vjerovjesnik. Od toga, kroz sedam godina, 1955.-1962., nadbiskup Dakara u Senegalu, prvi ordinarij na toj katedri. Sadašnji kardinal nadbiskup dakarski, Hyacinthe Thiandoum, tiha slava Afrike, njegov je učenik, od njega formiran u dakarskom sjemeništu, od njega zaređen, njegov neposredni nasljednik na dakarskoj katedri. Jedanaest godina bio je mons. Lefebre apostolski delegat za cijelu frankofonu Afriku. Za tisuće i tisuće ljudi u onim krajevima on je otac vjere. Odstupiv s dakarske katedre, bio je kroz kratko vrijeme (od siječnja do kolovoza 1962.) biskupom francuske biskupije Tulle, ali s osobnim naslovom nadbiskupa. Bio je i vrhovni poglavar svoje redovničke družbe, a kako spiritanci upravljaju francuskim kolegijem u Rimu, bio je, po pravu službe vrhovnoga spiritanskog poglavara, i rektor toga kolegija. Još mu se uvijek priznaje naslov nadbiskupa, premda se 1970. odrekao naslovne nadbiskupije Sinnade u Frigiji. Još uvijek je, to jest i sad je, kroz svih ovih preko 11 godina otkad je suspendiran a divinis, *prelat asistent papinskog prijestolja*. Još uvijek se kao takav vodi u Papinskom godišnjaku. Još uvijek se u tom Godišnjaku donosi njegova *curriculum*, među podacima o biskupiji Tulle. I kad mons. Lefebvre kaže: "Za ono što sam za Crkvu radio, ja sam dobio sve počasti osim kardinalske", onda, mislim, valja ponajprije znati *o čemu* on to govori.

Treće, stav mons. Lefebvrea prema II. Vatikanskom koncilu treba precizno poznavati. Obično se misli i piše da on globalno odbija *cijeli* taj koncil. To *nije* istina. Mons. Lefebvre ne prihvaća *samo tri* dokumenta II. Vaticanuma, ona tri koja nije potpisao. Ostalih je 13 potpisao, i nikad svoga potpisa nije povukao. Pomislit ćete možda i Vi, kako se obično misli, da je prvi od ona tri dokumenta, što ih mons. Lefebvre nije potpisao, konstitucija *Sacrosanctum Concilium*, o liturgiji. Ni to nije istina. Konstituciju o liturgiji koncilski je otac mons. Lefebvre potpisao. Nema u njezinu tekstu *kao takvom* ničega što jedan skrajnje konzervativni biskup baš ne bi mogao potpisati. Nema u njoj bacanja rimskog kanona u tmine izvanjske. Nema u njoj ni odbacivanja latinskog jezika iz liturgije latinske Crkve; ima dapače precizna odredba: "*Linguae latinae usus, salvo particulari jure, in Ritibus latinis servetur*" (*Sacrosanctum Concilium*, n. 36, par. 1). Nema u njoj ni odredbe da se ukine tridentinski misal Pija V. Kardinal Alfredo Ottaviani, prefekt Sv. Oficija, vrstan teolog i kanonist vrhunske kvalitete, tvrdio je do kraja života: "*Non mi risulta che Paolo VI, promulgando il nuovo rito liturgico, abbia abolito il rito tridentino*". Mons. Lefebvre tvrdi doslovno to isto. A dokumenti koje mons. Lefebvre nije potpisao, i kojih kanonsku reviziju želi i danas, jesu ovi:

1) *Christus Dominus*, dekret o pastoralnoj službi biskupâ. Nije ga potpisao jer drži da je, prihvatom načela biskupskog kolegijaliteta, u Crkvu uneseno drugo načelo francuske revolucije: Egalité.

2) *Nostra aetate*, deklaracija o odnosu Katoličke Crkve prema nekršćanskim religijama. To nije potpisao jer drži da je prihvatom te deklaracije u Crkvu uneseno treće načelo francuske revolucije: Fraternité.

3) *Dignitatis humanae*, deklaracija o vjerskoj slobodi. To nije potpisao jer drži da je tom deklaracijom u Crkvu uneseno prvo načelo francuske revulucije: Liberté.

Sva ta tri načela - Liberté, Egalité, Fraternité - mons. Lefebvre drži masonskim načelima, načelima modernog liberalizma. Opire to svoje shvaćanje na nauci svih Papa od francuske revolucije do II. Vaticanuma, osobito Leona XII., Grgura XVI. i Pija IX. Pater Yves Congar O.P., jedan od najvećih katoličkih teologa XX. stoljeća, koncilski perit, u svojoj raspravi o otporu mons. Lefebvrea utvrdio je, i prvi u Katoličkoj Crkvi to explicite priznao: "*Les Lumières ont largement vaincu*". *Les Lumières, die Aufklärung*. Prosvjetiteljstvo: ideje iz kojih je nastala francuska revolucija. Upravo tu pobjedu ne može prihvatiti, neće da prizna mons. Lefebvre. Kad kaže da tu pobjedu nijedan Papa nije priznao, ne može mu se odgovoriti ništa. Jer zaista, nijedan Papa nije ni revidirao ni poništio nauku Katoličke Crkve protiv temeljnih ideja francuske revolucije. Nijedan Papa nije ukinuo ni reformirao Silab Pija IX. Razlozi otpora mons. Lefebvrea imaju, dakle, ozbiljne razloge. Papinske. Može se diskutirati s otporom mons. Lefebvrea, kako je to učinio p. Congar (drugi oponenti obično ne razmatraju razloge toga otpora - lakše je, i udobnije, prikazivati mons. Lefebvrea pukim, sablažnjivim i zadrtim neposlušnikom). Ali ne može se reći da razlozi toga otpora nemaju solidna *crkvenog* temelja.

Četvrto, ja mislim da bi barem razboritim katolicima, onima koji ne bacaju preko palube sedamnaest od dvadeset stoljeća života Crkve, i koji ne trče za otpacima protestantizma, bilo najuputnije, pa i najkaritativnije, javno šutjeti o mons. Marcelu Lefebvreu. Kad u pokoncilskim godinama teološkog glavinjanja i kronolatrije i ponovnog javljanja hereze nad herezama, arijanske, čak i neki ozbiljni i misaoni agnostici zovu mons. Lefebvrea novim Atanazijem, onda se, čini se meni, razumnu katoliku nad tim vrijedi zamisliti. Nijedan drugi od negdašnjih otaca II. Vaticanuma, nijedan od konformistično poslušnih biskupa koji puštaju da im biskupije preplavljuju otpaci protestantizma i "neokarizmatička" grupnosolipsistička samovolja, nije nazivan *novim Atanazijem*. K tome, kroz pokoncilske godine dekompozicije katolicizma, u kojoj je i svećenički identitet razoren pa i sjemeništa zato opustjela, mons. Lefebvre formirao je po katoličkoj Tradiciji i zaredio po tridentinskom obredu oko 500 novih svećenika. Patrijarh, otac sakramentalnog svećeništva 500 ljudi. To nije malo, kraj opustjelih sjemeništa poslušnih slavnom sveobrćućem koncilu "u nekom smislu važnijem od Nicejskoga". Sadašnji Papa, kojemu je do tradicionalnog lika katoličkog svećenika i te kako stalo, neće tih 500 svećenika baciti preko palube. Već se razmišlja da ih se prevede na maronitski obred, koji nije razoren pokoncilskom "liturgijskom reformom" kao tridentinski. Čini se da mons. Lefebvre ne bi bio protivan takvu rješenju.

I na koncu, peto: mons. Lefebvre, stari vjerovjesnik, otac vjere za mnoge u crnoj Africi, dao bi, za svaku i najmanju katoličku dogmatsku definiciju, za svaki nauk crkvenog Učiteljstva koji stoji u skladu s apostolskom Tradicijom, glavu na panj pjevajući *Te Deum*. Nije sigurno da bi to učinio i svaki od prije spomenutih konformistički poslušnih biskupa.

Postscriptum o mons. Lefebvreu. Suspendiran je nakon svoje izjave od 21. XI. 1974., objavljene u reviji "Itinéraires", u kojoj izjavi kaže da prihvaća vječni Rim ali ne modernistički Rim. Pavao VI. pustio ga je suspendirati, ali nema nikakva pisanog dokumenta kojim bi Pavao VI. osobno naređivao tu suspenziju. Čini se da je Pavao VI. bio tada pod pritiskom većega dijela francuskog episkopata, osobito svoga milog državnog tajnika kardinala Villota. Kardinal Villot bio je osobni primatelj i krstitelj djece Predsjednika Francuske Republike Giscarda d'Estainga. Nisam sklona vidjeti prste masonerije baš svuda i svakamo i svugdje (kako je sklon mons. Lefebvre), ali ipak: *Valéry Giscard d'Estaing* član je reda slobodnih zidara, čini mi se obedijencije Velikog Orijenta (koja je sedamdesetih godina prošlog stoljeća ukinula službeno masonsko priznavanje triju filozofskih "Landsmarks" anglikanskog pastora Jamesa Andersona, autora prve konstitucije spekulativne masonerije (oko 1720. u Londonu), tj. vjere u jednoga Boga, u Božju Objavu (shvaćenu prema pojedinim religijama), i u besmrtnost duše, i službeno se proglasila radikalno agnostičkom).

Primjer što ga navodite iz intervjua kardinala Ratzingera, o djetetu koje uče kristologiju logijâ a uskraćuju mu nauk o Deset zapovijedî Božjih i sedam sakramenata - to je samo jedan primjer, a ima ih na hrpe. Markiz Michel de Saint-Pierre (izvrstan katolički pisac, njegov roman "Les aristocrates" nagradila je Francuska akademija) i njegovo tradicionalističko udruženje "Credo" (blisko mons. Lefebvreu, ali ne identificirano s njegovom djelatnošću) skupili su prije nekoliko godina dokumentaciju o *četiri tisuće* takvih i gorih primjera u francuskim biskupijama, i cijeli taj dossier predali su u Lurdu francuskoj biskupskoj konferenciji okupljenoj na sjednici - a francuski episkopat na to *ni mukajet*. Ima takvih stvari i u nas. Jedan moj prijatelj, profesor klasične filologije, agnostik, sin ugledne istarsko-lošinjske talijanske obitelji koja se ponosi da je *"volterriana dai tempi di Voltaire"*, poslao kćer na vjeronauk, jer, veli, mala ipak mora naučiti iz kojih kulturnih korijena raste, a to može naučiti samo na vjeronauku. Dakle, mala *ide tri godine na vjeronauk. Dolazi pred prvu pričest*, pa je otac, rođeni pedagog, želi ispitati što je naučila. Mala zna samo Očenaš. Otac, koji je prošao solidan gimnazijski vjeronauk kod uzornoga negdašnjeg riječkog vjeroučitelja don Regalatija, pita malu: a Vjerovanje? a 10 zapovijedi? a 7 sakramenata? a 7 darova Duha Svetoga? a 7 glavnih grijeha? a 7 djela milosrđa tjelesnih i 7 duhovnih? a 4 grijeha koji vape osvetu pred Licem Božjim? a 4 posljednje stvari? Djevojčica nema pojma, poslije tri godine župnog vjeronauka, o čemu je to otac uopće pita. I, taj otac "volterijanac od Voltairea" onda sâm naučio kćer svemu tome... Kad se jednom desilo da sam to ispričala ondašnjem apostolskom nunciju u Jsl. mons. Mariju Cagni (sad već pokojnom, a bio je velik gospodin i prava *anima sacerdotalis*), snebio se i veli: *"Ma allora, non è colpa dei comunisti..."*. Ja na to: *"Eccellenza, questa non è Cecoslovacchia.*

Qui nemmeno l'ombra d'un comunista s'è mai vista in un'aula di cateshesi. Qui, se i bambini non sanno nemmeno i rudimenti del piccolo catechismo, è perchè i preti moderni non glielo insegnano".

Na koncu bih se osvrnula na ono mjesto iz Vašeg članka gdje velite da crkveno učiteljstvo "treba da bude odraz osnovne intuicije i jednostavne vjere kršćanskog puka, onoga što zovemo '*sensus* fidei' i '*sensus* fidelium'". Shvaćam iz konteksta da ste ispravno mislili, ali izričaj ovdje naveden trebalo bi oblikovati preciznije. Jer, ovako kako je napisano, može dati dojam kao da bi *sensus fidelium* bio pravim izvorom vjere, a crkveno učiteljstvo samo "odrazom" toga izvora. Tako je nekako mislio *Lamennais,* koji je i zbog takvih teza osuđen od dvaju Papa (Leona XII. i Grgura XVI., koji ga u osudi ipak nisu imenovali, jer Félicité de Lamennais ipak je bio i jedan od pokretača katoličke obnove u Francuskoj nakon Revolucije i Napoleona). Dakle, valjalo bi promijeniti onu riječ "*odraz*", jer *sensus fidelium* samo je onakav kakva ga svećenici, učitelji vjere, oblikuju: *fides ex auditu. Sensus fidelium* ispravan je i dobar samo ako je od učiteljâ vjere ispravno *oblikovan.*

Eto, napisala sam Vam gotovo cijelu brošuricu razmišljanjâ nad Vašim "Uz rub (42)". *To znači da je taj članak vrijedan. Vrijedan je svaki članak koji potiče na razmišljanje. Dakle hvala Vam.*

P. S.

A ove nefarbane stranice mojih komentarića kroničarke vatikanske kronike valjda nisu na odmet? Kamo sreće kad bi se u nas moglo tako diskutirati u javnosti ove ili poslušno konformistične, ili više-manje furtim protestantizirane, ili "neokarizmatički" otuđene, ili imbecilno i preplašeno milenaristički međugorizirane Crkve... Sjećam se onog uzdaha Emmanuela Mouniera u vichyjskom zatvoru: "Mon Église, hélas! mâlée à tout cela...".

Smiljana Rendić